ELSEVIER

Available online at www.sciencedirect.com

ScienceDirect

journal homepage: <http://www.elsevier.com/locate/kontakt>

Original research article

Vývoj penzijního připojištění a doplňkového penzijního spoření v České republice po roce 2012 a jejich problémy

The development of an employer's pension scheme and additional private pension scheme in the Czech Republic (after 2012) and its problems

Jan Molek *

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, Ústav humanitních studií v pomáhajících profesích, České Budějovice, Česká republika

INFORMACE O ČLÁNKU

Received: 2017-01-23

Accepted: 2017-04-28

Published online: 2017-06-26

Keywords:

Pension

Pension scheme

Additional private pension scheme

Pension Company

Participant's contribution

State contribution

Evaluation of savings

ABSTRACT

The amendment to the pension scheme that remains a part of the third pillar of the pension system even after its reform, valid since 2013, has brought many serious changes. Except for the alteration of the state contribution, there is in particular the fact that the newly established so-called participation funds do not guarantee a non-negative evaluation of the paid funds which allows choosing a more dynamic strategy with the hope of a higher yield under higher risks. At the same time an opportunity to continue in the so-called transformed funds (previous pension funds) and continue having a guarantee of a non-negative yield has been preserved.

An analysis of development of the pension scheme and an additional private pension scheme after reform shows that these products have not fulfilled their primary function, i.e. to strengthen the role of the third pillar at the system of creation of the total savings for the period of old age, and they are not even able to compete with share funds or with other substitutes offered at the financial market without significant state support.

SOUHRN

Klíčová slova:

penze

penzijní připojištění

doplňkové penzijní spoření

penzijní společnost

příspěvek účastníka

státní příspěvek

zhodnocení úspor

Novela zákona o penzijním připojištění, které zůstává součástí třetího pilíře důchodového systému i po jeho reformě, platné od roku 2013, přinesla řadu zásadních změn. Kromě úprav státního příspěvku se jedná zejména o to, že nově zavedené tzv. účastnické fondy již negarantují nezáporné zhodnocení vložených finančních prostředků, což umožňuje zvolit dynamičtější strategii s nadějí na vyšší výnos za cenu vyššího rizika. Zároveň byla zachována i možnost zůstat v tzv. transformovaných fondech, ve které se přeměnily dřívější penzijní fondy a požívat i nadále garanci nezáporného výnosu.

Analýza vývoje penzijního připojištění a doplňkového penzijního spoření po reformě ukazuje, že tyto produkty zatím svou primární funkci, tj. posílit roli třetího

* **Korespondenční autor:** Ing. Jan Molek, CSc., Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, Ústav humanitních studií v pomáhajících profesích, J. Boreckého 1167/27, 370 11 České Budějovice, Česká republika;
e-mail: molek@zsf.jcu.cz; <http://dx.doi.org/10.1016/j.kontakt.2017.04.006>

pilíře v systému tvorby celkových úspor pro období stáří, neplní a bez významné podpory státu nejsou de facto ani schopny konkurovat podílovým fondům či dalším substitutům, nabízeným na finančním trhu.

© 2017 Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta.
Published by Elsevier Sp. z o. o. All rights reserved.

Úvod

Ke konci června 2016 si u penzijních společností spořilo celkem 4.574.204 účastníků, z toho 4.112.360 v transformovaných fondech. Penzijní společnosti k témuž datu spravovaly ve svých fondech prostředky účastníků ve výši 366.503,2 mil. korun, z toho 352.794,6 mil. korun v transformovaných fondech. Příspěvek zaměstnavatele pobíralo ke svému penzijnímu připojištění nebo doplňkovému penzijnímu spoření cca 20,4 % z celkového počtu účastníků.

Skladba majetku v transformovaných fondech k 30. 6. 2016 činila 88,8 % v dluhopisech, 8,5 % bylo umístěno na peněžním trhu (včetně termínovaných vkladů), v akciích a podílových listech 1,8 % a zbylé 1 % v ostatních investicích. Skladba majetku v účastnických fondech je individualizovaná podle profilů jednotlivých fondů. V dynamických a akciových fondech je zastoupen výraznější podíl investic do akcií nebo akciových podílových fondů (až 92 % majetku fondu) a podílových listů (až 35 % majetku fondu), ve fondech povinných konzervativních a dluhopisových převažují investice do státních dluhopisů, zejména České republiky (až 80 % majetku fondu).

Pokud se jedná o doplňkové penzijní spoření (smlouvy uzavřené od 1. 1. 2013), je nutné konstatovat, že se mu zatím příliš nedaří. Za tři a půl roku jeho existence (od 1. 1. 2013 do 30. 6. 2016) do něj vstoupilo 461.844 účastníků, což ve srovnání s více než čtyřmi miliony klientů starého penzijního připojištění je dost málo. Taktéž „zájem“ o převod penzijního připojištění na doplňkové penzijní spoření lze považovat za spíše symbolický (v roce 2014 to bylo 14.221 účastníků, o rok později 12.959 a v 1. pololetí 2016 celkem 7.222 účastníků). Naopak pozitivním prvkem je to, že v 1. pololetí 2016, kdy bylo poprvé možno uzavřít smlouvu o doplňkovém penzijním spoření také pro účastníky mladší 18 let, bylo uzavřeno 7.903 dětských smluv, s průměrným příspěvkem 492 korun měsíčně.

Metodika a charakteristika souboru

Cílem příspěvku je zhodnotit vývoj a problémy penzijního připojištění se státním příspěvkem (transformovaných fondů) a doplňkového penzijního spoření (účastnických fondů) v České republice jako třetího pilíře penzijní reformy po roce 2012. Východiskem pro hodnocení byla data publikovaná Asociací penzijních společností České republiky [1], Ministerstvem financí České republiky [2, 3], Českou národní bankou [4, 5] a jednotlivými penzijními spo-

lečnostmi [6–13]. Na základě sekundární analýzy těchto dat byly posléze formulovány závěry.

Výsledky a diskuse

V rámci důchodové reformy platné od roku 2013 byl ve třetím pilíři zaveden „model podílových fondů“. Penzijní fondy byly transformovány na „penzijní společnosti“ a dosavadní penzijní připojištění se státním příspěvkem, zavedené v České republice zákonem č. 42/1994 Sb. [14], bylo pro nové účastníky uzavřeno a prohlášeno za „transformovaný fond“, obhospodařovaný penzijní společností. Noví klienti se stávají účastníky doplňkového penzijního spoření [15, 16] a mohou vstoupit pouze do některého z „účastnických fondů“ penzijní společnosti (tam mohou přestoupit i účastníci transformovaného fondu). Účastnické fondy jsou založeny na modelu podílových fondů, zatímco transformované fondy lze chápat jako jakýsi hybrid předchozího a nového systému.

Penzijní připojištění a doplňkové penzijní spoření po roce 2012 v datech

Podle údajů Asociace penzijních společností ČR [1] spořilo ke konci června 2016 ve třetím pilíři, který tvoří staré smlouvy o penzijním připojištění a nové smlouvy doplňkového penzijního spoření, celkem 4.574.204 lidí. Penzijní společnosti [6–13] ke stejnému datu spravovaly ve fondech peníze účastníků v celkové výši 366.503,20 mil. korun. V transformovaných fondech, do kterých mohli lidé vstupovat do 30. listopadu 2012, spořilo na penzi k 30. 6. 2016 celkem 4.112.360 účastníků s úsporami v objemu 345.112,12 mil. korun. Vzhledem k tomu, že nové smlouvy penzijního připojištění není možné uzavírat, počet účastníků se tak postupně snižuje.

Naopak v účastnických fondech spravujících peníze lidí s uzavřeným doplňkovým penzijním spořením se počet střadatelů zvyšuje (byť ne takovým tempem, jaký činí úbytek v transformovaných fondech). Ke konci června 2016 spořilo v těchto fondech na penzi celkem 461.844 účastníků a jejich úspory činily 13.708,60 mil. korun.

Charakteristické kvantitativní údaje (počet aktivních účastníků a jejich prostředky spravované penzijními společnostmi) odrážející vývoj penzijního připojištění a doplňkového penzijního spoření za období od 1. 1. 2013 do 30. 6. 2016, jakož i podíl jednotlivých penzijních společností na tomto trhu, jsou zřejmé z tabulky 1.

Tabulka 1 – Vybrané ukazatele vývoje penzijního připojištění a doplňkového penzijního spoření [1]

Penzijní společnost		Penzijní připojištění (TF)				Doplňkové penzijní spoření (ÚF)			
		2013	2014	2015	30.06.2016	2013	2014	2015	30.06.2016
Allianz penzijní společnost, a. s.	Počet aktiv. účastníků	479.472	457.608	446.125	439.336	4.205	9.851	16.388	21.302
	Prostředky účast. (mil. Kč)	24.831,0	29.193,3	33.430,9	35.639,6	57,0	197,9	449,7	624,4
AXA penzijní společnost, a. s.	Počet aktiv. účastníků	412.568	383.363	354.229	340.221	4.481	10.702	17.405	21.333
	Prostředky účast. (mil. Kč)	33.410,4	36.247,2	38.314,7	39.145,5	63,6	234,7	500,9	677,1
Conseq PS, a. s. (dříve AEGON)	Počet aktiv. účastníků	98.325	93.978	90.118	88.055	528	2.220	5.553	8.086
	Prostředky účast. (mil. Kč)	5.296,0	6.012,7	6.389,6	6.623,7	18,0	111,6	203,1	304,2
Česká spořitelna – penzijní společnost, a. s.	Počet aktiv. účastníků	994.144	914.272	831.434	794.166	23.918	71.091	110.847	139.887
	Prostředky účast. (mil. Kč)	50.151,7	55.756,6	60.354,0	62.673,7	439,2	1.702,4	3.518,3	4.651,4
ČSOB Penzijní společnost, a. s.	Počet aktiv. účastníků	683.944	635.707	592.310	571.347	9.988,0	27.901	54.002	70.942
	Prostředky účast. (mil. Kč)	32.471,0	36.061,0	39.087,1	40.941,1	116,0	717,0	1.594,1	2.253,5
NN Penzijní společnost, a. s. (dříve ING)	Počet aktiv. účastníků	386.940	367.097	345.625	337.055	3.428	6.742	10.441	12.060
	Prostředky účast. (mil. Kč)	27.378,0	29.805,0	32.024,0	33.303,0	51,0	177,0	352,0	460,0
KB Penzijní společnost, a. s.	Počet aktiv. účastníků	537.270	506.121	475.290	459.140	19.890	43.437	63.938	77.970
	Prostředky účast. (mil. Kč)	35.764,7	39.628,0	43.201,0	45.022,0	171,9	602,0	1.308	1.782,0
PS České pojišťovny, a. s. ^a	Počet aktiv. účastníků	1.277.511	1.199.666	1.121.548	1.083.040	24.589	56.868	89.154	110.264
	Prostředky účast. (mil. Kč)	71.385,0	79.398,0	86.509,0	89.446,0	348,0	1.097,0	2.215,0	2.956,0
CELKEM	Počet aktiv. účastníků	4.870.174	4.557.812	4.256.679	4.112.360	91.027	228.812	367.728	461.844
	Prostředky účast. (mil. Kč)	280.687,8	312.101,8	339.310,3	352.794,6	1.264,7	4.839,6	10.141,1	13.708,6

^a V roce 2013 došlo ke sloučení PS České pojišťovny, a. s., a Generali PS; v roce 2014 pak ke sloučení PS České pojišťovny, a. s., a Raiffeisen PS.

Z tabulky 1 je zřejmé, že celkový počet účastníků ve třetím pilíři má ve sledovaném období klesající tendenci (úbytek klientů v transformovaných fondech je větší než přírůstek ve fondech účastnických). Tento trend bude s největší pravděpodobností pokračovat i v blízké budoucnosti, neboť trh třetího pilíře je de facto přesycen.

Objem spravovaných peněžních prostředků účastníků (příspěvky účastníků + příspěvky zaměstnavatelů + státní příspěvky) transformovaných i účastnických fondů má trend rostoucí (pokles počtu účastníků a jejich úspor v transformovaných fondech je částečně eliminován růstem úspor zbývajících klientů těchto fondů a rostoucími úsporami klientů účastnických fondů). Dominantní postavení na trhu si dlouhodobě udržují penzijní společnosti České pojišťovny, a. s., České spořitelny, a. s., a Československá obchodní banka, a. s.

Česká republika patří, pokud se jedná o zapojení občanů, ke světové špičce (do systému dobrovolného třetího pilíře je nyní zapojeno přes 70 % praceschopné populace), avšak kvantita je v tomto případě zavádějící.

První problém spočívá ve výši *měsíčního příspěvku účastníka*, který je i přes rostoucí trend (k relativně podstatnému nárůstu dochází v roce 2013) nízký a je proto logické, že úspory účastníků jsou pro výplatu pravidelných penzí nedostatečné (drtivá většina účastníků starého penzijního připojištění inkasuje po ukončení připojištění jednorázové vyrovnání).

Průměrný měsíční příspěvek účastníka transformovaných fondů k 30. 6. 2016 činil 592 Kč a průměrný měsíční příspěvek účastníka účastnických fondů 729 Kč. Vývoj za období od 1. 1. 2013 do 30. 6. 2016 je patrný z tabulky 2.

Tabulka 2 – Vývoj příspěvků účastníků [2]

Ukazatel		2013	2014	2015	30.06.2016
Příspěvky účastníků celkem:	Objem (mil. Kč)	33.306	32.897	32.667	16.270
	Přírůstek (%)	30,60	-1,20	-0,70	-50,2
- z toho na PP	Objem (mil. Kč)	32.963	31.556	30.093	14.461
- z toho na DPS	Objem (mil. Kč)	342	1.341	2.573	1.809
Průměrný měsíční příspěvek účastníka:	Objem (Kč)	570	579	598	605
	Přírůstek (%)	22,60	1,70	3,10	1,1
- z toho na PP	Objem (Kč)	568	574	589	592
- z toho na DPS	Objem (Kč)	749	722	722	729

Vysvětlivky: PP – penzijní připojištění; DPS – doplňkové penzijní spoření

Poněkud jiný pohled na výši měsíčního příspěvku účastníka nabízí tabulka 3, zobrazující strukturu účastníků penzij-

ního připojištění a doplňkového penzijního spoření podle výše měsíčního příspěvku.

Tabulka 3 – Struktura účastníků penzijního připojištění a doplňkového penzijního spoření podle výše měsíčního příspěvku [1]

Účastníci transformovaných fondů		Účastníci účastnických fondů	
Výše úložky (Kč)	Podíl (%)	Výše úložky (Kč)	Podíl (%)
do 299,-	13,19	do 299,-	3,90
od 300 do 1.000,-	70,70	od 300 do 1.000,-	74,10
od 1.001 do 2.000,-	14,30	od 1.001 do 2.000,-	19,66
více než 2.001,-	1,81	více než 2.001,-	2,34

Z uvedené tabulky je zřejmé, že převážná většina účastníků třetího pilíře spoří právě tolik, aby získala státní příspěvek, případně navíc daňovou úlevu. Pravdou ovšem také je, že téměř 540 tisíc klientů transformovaných fondů a 18 tisíc klientů účastnických fondů na státní příspěvek nedosáhne (příčinou může být to, že na vyšší úložku prostě „nemají“).

Obecně platí, že lidé by si měli na stáří systematicky spořit pět až deset procent mzdy ihned od okamžiku, kdy začnou mít nějaký stabilní příjem, a to po celou dobu produktivního věku. Díky tomu mohou eliminovat (byť ne zcela) propad ze životní úrovně po odchodu do penze. S notnou nadsázkou to znamená, že důchodce by si měl pro zachování své životní úrovně zajistit takové úspory, aby po odchodu do důchodu čerpal měsíční rentu ve výši několika tisíc korun (v současné době je rozdíl mezi průměrnou výší státního důchodu a průměrnou čistou mzdou cca 8.900 korun) a nikoliv několik málo set, čemuž napovídá současný stav (ze statistik ministerstva financí vyplývá, že na státem podporovaném důchodovém spoření mají dnešní šedesátníci naspořeno v průměru 90 tisíc korun, přičemž životní náklady stále rostou, a to rychlejším tempem, než je prostá valorizace penzí).

V této souvislosti však nelze opomenout problém, kterým je úroveň platů v České republice. Podle statistik OECD činil za rok 2015 v České republice průměrný měsíční čistý plat 20.316 korun, což je (i s vědomím toho, že vy-
povídající schopnost tohoto ukazatele je relativní, neboť je nutno brát v úvahu další zásadní faktory, zejména cenovou úroveň) hluboko pod průměrem zemí OECD [17, 18]. Prů-

měrný statistický plat (na ten ale nedosáhnou dvě třetiny zaměstnanců) tudíž zpravidla lidem zajistí „běžný provoz domácností“, tedy pravidelné spoření na něco konkrétního (byt a jeho vybavení, auto, studia dětí apod.) a na stáří zbývá jen menší částka. Dlouhodobé a systematické spoření je proto stále odsouváno a vlastně se realizuje až několik let před důchodem, což zcela logicky většinou nezajistí naspořit potřebnou částku.

Druhým zásadním problémem je věková struktura účastníků. Průměrný věk účastníka se pohybuje kolem 50 let, což je podstatně více než průměrný věk v soustavách vyplácených zemí. Mladší lidé (do 40 let) nejsou dobře pokryti, což představuje značné riziko, neboť se jedná o generaci, která silně pocítí důsledky reformy důchodového systému (státem garantované penze) a bude tudíž více závislá na dodatkových zdrojích starobního důchodu.

Zaměstnavatelé k 30. 6. 2016 přispívali celkem 848.949 účastníkům penzijního připojištění a 91.354 účastníkům doplňkového penzijního spoření. Průměrný příspěvek zaměstnavatele na penzijní připojištění činil 733 korun a na doplňkové penzijní spoření 828 korun měsíčně. Vývoj za období od 1. 1. 2013 do 30. 6. 2016 je patrný z tabulky 4.

Z tabulky 4 je patrný klesající trend celkového počtu účastníků s příspěvkem zaměstnavatele v hodnoceném období, nicméně lze konstatovat, že podíl klientů s příspěvkem zaměstnavatele na celkovém počtu účastníků dlouhodobě osciluje kolem 20,5 %.

Penzijní připojištění a doplňkové penzijní spoření podporuje významným způsobem i stát, což dokládá tabulka 5.

Tabulka 4 – Vývoj příspěvku zaměstnavatele [1]

	Penzijní připojištění (TF)				Doplňkové penzijní spoření (ÚF)			
	2013	2014	2015	30.06.2016	2013	2014	2015	30.06.2016
Počet účastníků s příspěvkem zaměstnavatele	975.044	913.428	872.480	848.949	15.571	39.555	72.600	91.354
Průměrný příspěvek zaměstnavatele (Kč)	705,0	735,0	741,0	733,0	905,0	859,0	857,0	828,0

Tabulka 5 – Vývoj státní podpory [2]

Ukazatel		2013	2014	2015	30.06.2016
Státní příspěvky celkem:	Objem (mil. Kč)	6.861	6.847	6.803	3.411
	Přírůstek (%)	16,00	–0,20	–0,70	–49,9
– z toho na PP	Objem (mil. Kč)	6.799	6.578	6.264	3.025
– z toho na DPS	Objem (mil. Kč)	62	270	539	386
Průměrný měsíční státní příspěvek	Objem (Kč)	117	120	124	126
	Přírůstek (%)	8,40	2,80	3,00	1,8
– z toho na PP	Objem (Kč)	117	119	122	123
– z toho na DPS	Objem (Kč)	143	148	152	156

Vysvětlivky: PP – penzijní připojištění; DPS – doplňkové penzijní spoření

Klesající trend celkového objemu vyplácených státních příspěvků při současném růstu průměrného státního příspěvku na penzijní připojištění a doplňkové penzijní spoření je zapříčiněn jednak absolutním úbytkem klientů třetího pilíře (tab. 1) a jednak změnou podmínek pro poskytování

státní podpory. Řada účastníků třetího pilíře v důsledku této změny na státní příspěvek nedosáhne (tab. 3). Výše státního příspěvku v závislosti na měsíční úložce je uvedena v tabulce 6.

Tabulka 6 – Výše státního příspěvku v závislosti na měsíční úložce účastníka [14–16]

Státní příspěvek (Kč)	Měsíční úložka účastníka bez příspěvku zaměstnavatele (Kč)									
	100–199	200–299	300–399	400–499	500–599	600–699	700–799	800–899	900–999	1.000 a více
Do 31.12.2012	50	90	120	140	150	150	150	150	150	150
Od 01.01.2013	0	0	90	110	130	150	170	190	210	230

Transformované fondy versus účastnické fondy

Penzijní reforma v roce 2013 zásadním způsobem ovlivnila třetí pilíř důchodového systému. Penzijní fondy se přeměnily na penzijní společnosti, které spravují dva typy penzijních fondů – takzvané *transformované fondy*, kam byli převedeni všichni účastníci s „původním“ penzijním připojištěním, a *účastnické fondy*, kam tito účastníci mohou přejít a kam také od roku 2013 vstupují všichni noví klienti. Zásadním rozdílem mezi těmito fondy je *způsob zhodnocování prostředků*.

Transformované fondy

Transformovaný fond zachovává většinu podmínek, za kterých byla sjednána původní smlouva o penzijním připojištění – především zachovává garanci návratnosti vložených prostředků, nárok na státní příspěvek (mění se ale podmínky pro nárok a výše státních příspěvků), možnost

příspěvků zaměstnavatele a daňové výhody (posunula se však hranice pro maximální daňový odpočet).

Podmínky transformovaného fondu, které mnozí považují za výhodu, byly patrně rozhodujícím impulzem nebývalého zájmu o penzijní připojištění v roce 2012 (v tomto roce bylo uzavřeno 1.128.020 nových smluv, což představuje jen těžko opakovatelný meziroční nárůst 146,80 %).

Pokud se jedná o výplatu naspořených peněžních prostředků, může účastník volit některou ze tří následujících dávek:

- penze
- jednorázové vyrovnání
- odbytné

Penzijní fondy mohou (v případě vzniku nároku dávky) poskytovat následující penze, jejichž výše závisí na celkovém objemu příspěvků zaplacených ve prospěch účastníka, výnosech z hospodaření a věku, od kterého se dávka poskytuje:

- starobní
- invalidní
- pozůstalostní
- výsluhová

U všech čtyř druhů penzí je nezbytnou podmínkou výplaty kromě vzniku nároku na danou penzi i písemná žádost účastníka (u pozůstalostní penze oprávněné osoby) o zahájení výplaty penze. Tento mechanismus poskytuje účastníkovi u penze starobní, výsluhové a invalidní možnost, aby po splnění podmínek pro vznik nároku na některou z penzí dále pokračoval ve spoření, čerpal státní příspěvek a podílel se na výnosech hospodaření penzijních fondů až do doby, kterou účastník sám uzná za nejvhodnější k podání žádosti o zahájení výplat penze. Pozůstalostní penze toto sice neumožňuje, ale je vyplácena oprávněným osobám bez ohledu na to, zemřel-li účastník během spoření nebo byla-li mu vyplácena kterákoliv z ostatních penzí.

Účastník transformovaných fondů nemusí čerpat penzi, ale může zvolit formu jednorázové dávky.

• **Odbytné**

Vybrat naspořené prostředky formou odbytného lze až po 12 měsících spoření, ovšem bez státního příspěvku

a výnosů z něj. Navíc přispíval-li na penzijní připojištění také zaměstnavatel, bude jeho příspěvek zdaněn 15 %, stejně jako všechny výnosy.

• **Jednorázové vyrovnání**

K jednorázovému vyrovnání dojde, pokud účastník dovrší věku 60 let, splnil podmínky pro čerpání penze a platil příspěvky minimálně po dobu 3 let (v případě vypořádání nároku na invalidní a pozůstalostní penzi), resp. 5 let (v případě starobní penze). Částka, kterou účastník obdrží, se skládá z příspěvků zaplacených účastníkem, státních příspěvků, příspěvků zaměstnavatele a podílu na výnosech z hospodaření fondu.

Na rozdíl od odbytného klient získá nejen zaplacené příspěvky, ale také státní příspěvky a samozřejmě výnosy. Pokud i v tomto případě přispívá zaměstnavatel, budou v případě jednorázového vyrovnání jeho příspěvky zdaněny 15 %, stejně jako všechny výnosy.

Vývoj počtu ukončených smluv v transformovaných fondech za sledované období 2013 ke dni 30. 6. 2016 zobrazuje tabulka 7.

Tabulka 7 – Struktura ukončených smluv v transformovaných fondech [4]

Typ dávky		Ukončené smlouvy			
		2013	2014	2015	1. pol. 2016
Starobní penze	Počet smluv (ks)	6.644	3.726	3.549	3.639
	Objem vyplacených prostředků (tis. Kč)	323.494	266.022	247.018	138.480
Invalidní penze	Počet smluv (ks)	288	274	290	129
	Objem vyplacených prostředků (tis. Kč)	10.774	12.702	16.310	4.841
Pozůstalostní penze	Počet smluv (ks)	16.949	12.699	14.320	15.422
	Objem vyplacených prostředků (tis. Kč)	541.291	573.472	673.381	393.384
Výsluhová penze	Počet smluv (ks)	1.075	277	412	342
	Objem vyplacených prostředků (tis. Kč)	59.503	55.110	46.913	19.435
Odbytné	Počet smluv (ks)	81.245	124.050	95.227	40.444
	Objem vyplacených prostředků (tis. Kč)	2.941.307	3.304.124	3.138.811	1.555.399
Jednorázové vyrovnání	Počet smluv (ks)	137.156	162.465	186.137	89.566
	Objem vyplacených prostředků (tis. Kč)	11.352.160	12.612.879	14.547.843	8.795.743
Dědictví	Počet smluv (ks)	1.335	1.909	2.584	1.166
	Objem vyplacených prostředků (tis. Kč)	84.744	70.328	123.640	43.399
Celkem	Počet smluv (ks)	244.692	305.400	302.519	150.708
	Objem vyplacených prostředků (tis. Kč)	15.313.273	16.894.637	18.793.916	10.950.681

Uvedená data jednoznačně potvrzují hypotézu, že penzijní připojištění neplní svou primární funkci a neslouží k výplatě pravidelné starobní penze (podíl této dávky se pohybuje za sledované období v intervalu 1,08 % v roce 2014

a 2,7 % v roce 2013), ale smluvní vztah je vesměs ukončován jednorázovým vyrovnáním (podíl této dávky se pohybuje za sledované období v intervalu 53,2 % v roce 2014 a 61,5 % v roce 2015). Tento nepříznivý stav bezpochyby

ovlivňuje i fakt, že naspořená částka u většiny účastníků je pro výplatu pravidelné starobní penze prostě nedostačující.

Účastnické fondy

Účastnické fondy mají mnohem větší volnost v investiční politice a mohou volit různé strategie, a to od konzervativních až po dynamické, které jsou podobné investicím například do akciových podílových fondů. Zákon dává penzijní společnosti, kromě *Povinného konzervativního fondu*, volnost v počtu a zaměření nabízených účastnických fondů (jejich vytváření a nabídka, včetně možné kombinace pro strategii spoření přizpůsobující se věku účastníka, záleží pouze na rozhodnutí jednotlivých penzijních společností).

Lidé spořicí v účastnických fondech mají obdobně jako účastníci transformovaných fondů při splnění stanovených podmínek nárok na státní příspěvek a daňové úlevy. Přispívat jim může i zaměstnavatel. Podstatnou změnou jsou nové možnosti výplat (předdůchod a penze na dobu určitou s možností nedanění příspěvků zaměstnavatele), jakož i ovlivnění zhodnocení vlastních úspor výběrem strategie investování prostředků (bude-li mít fond štěstí a chytře investuje, může účastník své peníze s odvážnější strategií zhodnotit podstatně lépe než ve starém transformovaném fondu).

Za fundamentální zápor účastnických fondů je vesměs považována skutečnost, že účastník ručí za investice fondu (o naspořené peníze může i přijít), jakož i to, že nemá možnost vzít si výsluhovou penzi (polovina naspořených prostředků po 15 letech spoření). Pokud se jedná o výplatu peněz, má účastník možnost si zvolit některou z následujících dávek:

- **Starobní penze na určenou dobu**

Měsíčně vyplácená penze na dobu, kterou si účastník sám zvolí (minimálně 3 roky). Pro její získání je nezbytné spořit nejméně 60 měsíců a dosáhnout věku 60 let. U penzí na dobu 10 a více let nejsou daně výnosy.

- **Invalidní penze na určenou dobu**

Pokud byl účastníkovi přiznán invalidní důchod pro invaliditu III. stupně, může po třech letech spoření čerpat invalidní penzi nebo jednorázovou výplatu všech prostředků. Tato dávka je osvobozena od daní z příjmu.

- **Jednorázové vyrovnání**

Umožňuje vybrat naspořené prostředky najednou. Podmínkou je dosažení věku 60 let a odspořené doby minimálně 60 měsíců. Účastníkovi jsou vyplaceny všechny státní příspěvky, bonusy a případné příspěvky zaměstnavatele. Výnosy a příspěvky zaměstnavatele u tohoto typu výplaty podléhají zdanění 15% sazbou.

- **Odbytné**

Náleží účastníkovi, který platil příspěvky alespoň 24 měsíců, nevznikl mu nárok na penzi a rozhodl se zcela ukončit doplňkové penzijní spoření. Nárok na odbytné mají dále oprávněné osoby (nebo dědici) určené ve smlouvě v případě, že účastník zemřel, aniž by získal nárok na starobní penzi, invalidní penzi či jednorázové vyrovnání. Součástí odbytného není státní příspěvek ani výnos ze státního příspěvku. Pokud účastník v průběhu trvání smlouvy využil možnost snížit daňový základ pro výpočet daně z příjmu, musí tyto prostředky

tzv. dodat. Naopak pokud pobíral příspěvky zaměstnavatele, má po zdanění nárok na jejich vyplacení.

- **Úhrada jednorázového pojistného pro doživotní penzi nebo úhrada jednorázového pojistného pro penzi na přesně stanovenou dobu s přesně stanovenou výší důchodu**

Doživotní penze nebo penze na přesně stanovenou dobu s přesně stanovenou výší důchodu je forma penze podobná starobní penzi na určenou dobu. Rozdíl je v tom, že výplatu zajišťuje životní pojišťovna, kterou si zvolí účastník a se kterou uzavře pojistnou smlouvu. Do této pojišťovny jsou všechny prostředky převedeny, takže již nejsou zainvestovány v účastnických fondech. Prostředky jsou v životní pojišťovně úročeny podle stanovené výše pojistně-technické úrokové míry a pojišťovna tak garantuje výši vyplácené penze. Podmínkou je zde opět dosažení věku 60 let a odspořená doba alespoň 60 měsíců.

Zvláštní forma starobní penze, která znamená možnost nechat si vyplácet naspořené prostředky už 5 let před dosažením důchodového věku, je *předdůchod*.

- **Předdůchod je z penzijního spoření**

Předdůchod není státní důchod, a tudíž je z vlastních peněz. Aby účastník mohl využít výhody předdůchodu, musí mít na svém účtě doplňkového penzijního spoření naspořeno dostatek peněz na to, aby mohl čerpat předdůchod až do doby, než bude mít nárok na řádný starobní důchod. Pokud takovou částku naspořenou nemá, může doplnit chybějící zbytek peněz jednorázovým vkladem před začátkem předdůchodu. Má-li naspořené peníze v transformovaném fondu, převede je nejdříve do účastnického fondu. Měsíčně mu přitom musí být vyplácena splátka ve výši minimálně 30 % průměrné mzdy za kalendářní rok, předcházející první splátce. Výplata předdůchodu nesmí být pozastavena ani přerušena a ani výše splátek nesmí klesat. Aby mohl účastník začít čerpat předdůchod, musí minimálně 5 let spořit v penzijním připojištění či doplňkovém penzijním spoření (existuje výjimka v případě pobírání invalidního důchodu III. stupně – v tomto případě stačí spořit jen tři roky ke dni podání žádosti o výplatu předdůchodu).

Výhodou předdůchodu je zejména to, že obdobně jako v předčasném důchodu platí stát za pobíratele zdravotní pojištění. Doba pobírání předdůchodu, kdy člověk nemá žádný výdělek (po dobu pobírání předdůchodu může zcela bez omezení vydělávat), se nepočítá při výpočtu státního důchodu, takže krácení řádného důchodu není tak velké jako při odchodu do předčasného důchodu.

Předdůchod lze čerpat minimálně dva a maximálně pět let a může o něj člověk požádat, i když mu do důchodu zbývá kratší doba (předdůchod mu bude i tak vyplácen minimálně dva roky). S předdůchodem může pobíratel skončit podle svého uvážení (nelze jej však přerušit), nejdříve však tři roky před tím, než dosáhne důchodového věku, tedy v momentě, kdy má nárok na předčasný důchod (předčasný důchod je ale trvale krácený, takže pokud má člověk naspořeno dost peněz, je výhodnější pobírat předdůchod až do řádného starobního důchodu). Nakolik možnost odchodu do předdůchodu účastníci využívají, je zřejmé z přehledu uvedeného v tabulce 8.

Tabulka 8 – Předdůchody [1]

Počet vyplacených předdůchodů (osoby)				Celkový objem vyplacených prostředků (tis. Kč)				Průměrná měsíční výše vyplaceného předdůchodu (Kč)			
2013	2014	2015	30.06.2016	2013	2014	2015	30.06.2016	2013	2014	2015	30.06.2016
274	687	1.125	1.414	9.511,8	39.240,3	49.209,1	45.139,5	9.185	9.370	9.498	9.860

Navzdory rostoucímu trendu počtu vyplacených předdůchodů i jejich průměrné výše lze konstatovat, že dosavadní zájem účastníků o tuto formu výplaty je vzhledem k celkovému počtu klientů ve třetím pilíři malý. Jedním z důvodů bezpochyby je, že řada potenciálních zájemců nesplňuje zákonné podmínky pro pobírání předdůchodu

(objem naspořených prostředků je nedostatečný a na jejich doplnění nemají zdroje).

Vývoj počtu ukončených smluv v účastnických fondech za sledované období 2013 ke dni 30. 6. 2016 zobrazuje tabulka 9.

Tabulka 9 – Struktura ukončených smluv v účastnických fondech [5]

Typ dávky		Ukončené smlouvy			
		2013	2014	2015	1. pol. 2016
Starobní penze na určenou dobu	Počet smluv (ks)	198	496	1.279	1.541
	Objem vyplacených prostředků (tis. Kč)	8.050	47.098	101.984	74.485
Invalidní penze na určenou dobu	Počet smluv (ks)	0	0	4	41
	Objem vyplacených prostředků (tis. Kč)	0	0	125	313
Jednorázové vyrovnání	Počet smluv (ks)	2	13	86	117
	Objem vyplacených prostředků (tis. Kč)	132	2.139	7.349	14.114
Odbytné	Počet smluv (ks)	68	837	4.650	5.105
	Objem vyplacených prostředků (tis. Kč)	652	24.253	138.166	188.449
Úhrada jednorázového pojistného	Počet smluv (ks)	0	0	0	0
	Objem vyplacených prostředků (tis. Kč)	0	0	0	0
Dědictví	Počet smluv (ks)	3	11	96	113
	Objem vyplacených prostředků (tis. Kč)	109	543	3.242	2.254
Celkem	Počet smluv (ks)	271	1.357	6.115	6.817
	Objem vyplacených prostředků (tis. Kč)	8.943	74.033	250.866	279.615

Vzhledem k tomu, že účastnické penzijní fondy byly založeny v rámci penzijní reformy platné od 1. 1. 2013, je počet klientů v nich spořících relativně malý a sledované období pro hodnocení struktury ukončených smluv v těchto fondech příliš krátké na to, aby bylo možno formulovat seriózní závěry a trendy. Nicméně i tak lze konstatovat, že dominuje odbytné. Svým způsobem pozitivním zjištěním je, že podíl starobních penzí na určenou dobu vyplacených z doplňkového penzijního spoření (účastnických fondů) je zatím podstatně vyšší než podíl starobních penzí vyplacených z penzijního připojištění (transformovaných fondů).

Penzijní připojištění a doplňkové penzijní spoření v roce 2016

Jak je z předchozí charakteristiky zřejmé, liší se penzijní připojištění a doplňkové penzijní spoření zejména *mírou*

rizikovosti. Řada ostatních věcí je de facto společná či velice podobná pro oba typy spoření. Pro účastníky jsou patrně nejzajímavější tyto:

- **Státní příspěvky**

Státní příspěvek získávají ti účastníci, kteří spoří minimálně 300 korun měsíčně (tab. 6). Částku měsíčního vkladu si určuje a mění účastník, ale musí ji mít zapsanou ve smlouvě, jinak vyšší úložka nepřinese vyšší státní příspěvek.

- **Předčasné ukončení**

Pokud účastník předčasně ukončí spoření, bohužel o státní příspěvky přijde.

- **Daňová úspora**

Spoří-li účastník alespoň 12 tisíc korun ročně, může ještě navíc uspořit na dani z příjmu [19]. Nejvyšší částku (12 tisíc korun) odečítá ten, kdo spoří nejméně 2.000 korun měsíčně (za rok na dani z příjmu ušetří 1.800 ko-

run). Od roku 2017 si budou moci účastníci odečíst od základu daně z příjmu částku vyšší (maximálně 24 tisíc ročně), což odpovídá minimální měsíční úložce 3.000 korun (roční úspora na dani v tomto případě činí 3.600 korun).

- **Príspevek zaměstnavatele**

Zaměstnavatel může účastníkovi na spoření přispívat, avšak k jeho úložce se nevztahuje státní podpora. Příspěvky zaměstnavatele v jakékoliv výši jsou pro zaměstnavatele daňově uznatelným nákladem [19]. Příspěvky zaměstnavatele jsou do výše 30.000 korun (od 1. 1. 2017 do výše 50.000 korun) osvobozeny od placení zdravotního i sociálního pojištění.

- **Ukončení spoření**

Od roku 2016 se sblížily podmínky pro penzijní připojištění (staré smlouvy) a doplňkové penzijní spoření (nové smlouvy), neboť účastník si peníze může vybrat po dosažení 60 let věku (blíže viz Transformované fondy a Účastnické fondy). Od daně z příjmu (výnosů) je osvobozena doživotní penze a od roku 2016 také penze vyplácená postupně déle než 10 let (zdanění výnosů jinak činí 15 %).

- **Spoření pro děti**

Od roku 2016 mohou rodiče uzavřít spoření a spořit dětem mladším 18 let. Pokud spořili alespoň 10 let a poslední dva roky nezměnili penzijní společnost, budou si jejich děti moci ve věku 18 let vybrat třetinu naspořené částky (bez příspěvků zaměstnavatele a státních příspěvků) a ve spoření pokračovat. K uzavření nebo změně smlouvy rodiče nepotřebují svolení soudu.

Závěr

Novela zákona o penzijním připojištění, jejímž cílem bylo posílit roli dobrovolného soukromého spoření pro období stáří, přinesla řadu pozitivních prvků. S odstupem tří let je však nutno konstatovat, že dosavadní vývoj nenaplnuje očekávání a řada problémů z období před rokem 2013 de facto přetrvává.

Podstatnou slabinou zůstávají po celou dobu existence nízké příspěvky účastníků. Ke konci roku 2015 spořilo (bez příspěvku zaměstnavatele) 300–1.000 korun měsíčně 70,7 % všech účastníků transformovaných fondů (průměrná měsíční úložka všech účastníků těchto fondů činila 589 Kč) a 73,85 % klientů účastnických fondů (průměrná měsíční úložka všech účastníků těchto fondů činila 722 Kč).

Protože poukázané příspěvky vzhledem ke své nízké úrovni (i s přihlédnutím ke státní podpoře a případnému příspěvku zaměstnavatele) nemohou pokrýt doživotní renty penzistů v takové výši, která by spolu se státním důchodem znamenala zachování životní úrovně po odchodu do důchodu, je zřejmé, že spoření ve třetím pilíři i přes značnou oblibu a významnou podporu státu svou funkci neplní, což je v rozporu s jeho smyslem a primárním posláním.

Toto tvrzení dokládá i fakt, že účastníci ukončují smluvní vztah vesměs jednorázovým vyrovnáním a spoření ve třetím pilíři sehraává de facto roli jakéhosi „spoření se státním příspěvkem“.

Jednou z rozhodujících příčin dosavadního malého zájmu o doplňkové penzijní spoření je (kromě skutečnosti, že trh s penzijním spořením v rámci třetího pilíře se de facto přesýtl a mnoho dalších potenciálních účastníků nezbylo) obava z rizika. Představa, že by prostředků v penzijním fondu mohlo nějaký čas také ubývat, je pro mnohé stále jen těžko překonatelná. Takže pokud už se lidé pro účastnické fondy rozhodnou, převažuje zájem o „konzervativní fond“ (cca 78% zastoupení). Vyvážený fond volí cca 15 % klientů a dynamický pak zbývajících cca 7 %.

Konflikt zájmů

Autor prohlašuje, že si není vědom žádného konfliktu zájmu týkajícího se uvedeného příspěvku.

LITERATURA

- [1] Asociace penzijních společností ČR. Čtvrtletní výsledky za rok 2013–2016 – ekonomické ukazatele penzijních fondů APF ČR (datové soubory). [online] [cit. 2016-09-20]. Dostupné z: <http://www.apfcr.cz/cvrtletni-vysledky/>
- [2] Ministerstvo financí ČR. Základní ukazatele vývoje penzijního připojištění a doplňkového penzijního spoření k 30. 6. 2016 včetně komentáře (datové soubory). [online] [cit. 2016-09-20]. Dostupné z: <http://www.mfcr.cz/cs/soukromy-sektor/soukrome-penzijni-systemy/iii-pilir-doplnekove-penzijni-sporeni-a-p/vyvoj-penzijniho-pripojeni/2016/zakladni-ukazatele-vyvoje-penzijniho-pri-27671>
- [3] Ministerstvo financí ČR. Zpráva o vývoji finančního trhu v roce 2013–2015 (datové soubory). [online] [cit. 2016-09-20]. Dostupné z: <http://www.mfcr.cz/vyvoj-financniho-trhu>
- [4] Česká národní banka. Transformované fondy – databáze. [online] [cit. 2016-09-20]. Dostupné z: <http://www.kurzy.cz/cnb/ekonomika/transformovane-fondy-tis-kc-a-pocty/>
- [5] Česká národní banka. Účastnické fondy – databáze. [online] [cit. 2016-09-20]. Dostupné z: <http://www.kurzy.cz/cnb/ekonomika/ucastnicke-fondy-tis-kc-a-pocty/>
- [6] Allianz penzijní společnost. Výroční zpráva za rok 2013–2015. [online] [cit. 2016-09-20]. Dostupné z <https://www.allianz.cz/vse-o-allianz/penzijni-spolecnost/castohledane/zpravy-o-hospodareni.html>
- [7] AXA penzijní společnost. Výroční zpráva za rok 2013–2015. [online] [cit. 2016-09-20]. Dostupné z: <https://www.axa.cz/o-nas/financni-vysledky/povinne-uverejnovane-informace/obsah/penzijni-spolecnost/>
- [8] Conseq penzijní společnosti, a. s. Výroční zpráva za rok 2013–2015. [online] [cit. 2016-09-20]. Dostupné z: https://www.conseq.cz/news_detail.asp?page=386&news=1044
- [9] Česká spořitelna – penzijní společnost, a. s. Výroční zpráva za rok 2013–2015. [online] [cit. 2016-09-20]. Dostupné z: https://www.ceskapenzijni.cz/pfcs/appmanager/pfcs/pfcs?_pageLabel=advanced_

- search_subportal03&_nfpb=true&basicSearchText=v%C3%BDro%C4%8Dn%C3%AD+zpr%C3%A-1va+2013&T44802776901300366611008pager.offset=25&collapse=false
- [10] ČSOB penzijní společnost, a.s. Výroční zpráva za rok 2013–2015. [online] [cit. 2016-09-20]. Dostupné z: <https://www.csob-penze.cz/informacni-povinnosti/>
- [11] NN pojišťovna a penzijní společnost. Výroční zpráva za rok 2013–2015. [online] [cit. 2016-09-20]. Dostupné z: <https://www.nn.cz/spolecnost-nn/tiskove-centrum/vyrocní-zpravy-zpravy-hospodareni-financni-vysledky/>
- [12] KB penzijní společnosti, a.s. Výroční zpráva za rok 2013–2015. [online] [cit. 2016-09-20]. Dostupné z: <http://www.kbps.cz/o-kb-ps/zpravy-o-hospodareni-kb-ps/vyrocní-zpravy/>
- [13] Penzijní společnost České pojišťovny. Výroční zpráva za rok 2013–2015. [online] [cit. 2016-09-20]. Dostupné z: <https://www.pfcp.cz/o-nas/dokumenty-ke-stazeni/vyrocní-zpravy>
- [14] Zákon č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem, v platném znění (2016). [online]. [cit. 2016-09-20]. In: Sbírka zákonů České republiky, částka 14, s. 259–269. Dostupné z: http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=42/1994%20&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy
- [15] Zákon č. 427/2011 Sb., o doplňkovém penzijním spoření, v platném znění (2016). [online]. [cit. 2016-09-20]. In: Sbírka zákonů České republiky, částka 149, s. 5624–5690. Dostupné z: http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=427/2011%20&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy
- [16] Zákon č. 403/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 427/2011 Sb., o doplňkovém penzijním spoření a další související zákony, v platném znění (2016). [online]. [cit. 2016-09-20]. In: Sbírka zákonů České republiky, částka 148, s. 5146–5149. Dostupné z: http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=403/2012%20&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy
- [17] Organisation for economic cooperation and development (OECD). Average personal income tax and social security contribution rates on gross labour income 2015. [online]. [cit. 2016-09-20]. Dostupné z: https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=TABLE_I5
- [18] Organisation for economic cooperation and development (OECD). Top statutory personal income tax rates and top marginal tax rates for employees 2015. [online]. [cit. 2016-09-20]. Dostupné z: http://stats.oecd.org/index.aspx?DataSetCode=TABLE_I7
- [19] Zákon č. 586/1992 Sb., České národní rady o daních z příjmů a další související zákony, v platném znění (2016). [online]. [cit. 2016-09-20]. In: Sbírka zákonů České republiky, částka 117, s. 3473–3499. Dostupné z: http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=586/1992%20&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy